

Izraelsko-palestinský konflikt v roce 2003

MAREK ČEJKA*

Abstract: Israeli-Palestinian Conflict in 2003

Year 2003 was meant to be the year that would change the Israeli-Palestinian conflict for good, but the violence continued on both sides. There was a new peace plan – the roadmap – and talk of a new Middle East. But as the year ended, the roadmap was not fulfilled. In an attempt to make the roadmap work, peacemakers invented a new post – that of Palestinian prime minister. Mahmoud Abbas was the first man to try the new post. But he did not get very far. He spent most of his premiership in a power struggle with Mr Arafat and he gave up.

Last year a group of former Israeli officials and Palestinian ministers was promoting their own proposal – the Geneva Accord. This plan details the exact dimensions of a two state solution. For now, it is just fantasy peacemaking – but its backers are hoping that it could take hold as a serious alternative.

Finally, there is the proposal which may be the most important of them all. Israel's Prime Minister Ariel Sharon has warned that he will impose what he calls his Disengagement Plan should the Palestinians fail to meet his demands for a new leadership and the dismantling of armed Palestinian factions. Ariel Sharon has decided to give the Palestinians a few months to comply – he will not be any more specific than that. If they do not meet his terms and his timetable, he has warned that he will take unilateral steps to draw up his own borders and to impose a settlement in Israel's favor.

Keywords: Israel, Palestinian autonomy, Israeli-Palestinian conflict

Uplynulý rok byl již čtvrtý, ve kterém *pokračovala druhá intifáda* (zvaná také Intifáda Al-Aksá), která vypukla 28. září 2000. V jejím průběhu bylo do konce roku 2003 *usmrceno 2502 Palestinců a 841 Izraelců a 49 cizích státních příslušníků*.¹ Na palestinské straně bylo nejvíce obětí způsobeno trestnými vojenskými akcemi.² Na izraelské straně padlo nejvíce lidí za obětí sebevražedným atentátům, jejichž nejčastějšími autory byly i v loňském roce islamistické organizace Hamás a Islámský džihád (respektive jejich militantní křídla). Společnost na obou stranách se v důsledku těchto akcí radikalizuje, případně propadá stále větší beznaději.

Dění v blízkém sousedství Izraele, tedy hlavně v souvislosti s válkou proti Iráku, se Izraele ani Palestinské autonomie přímo nedotklo. Panoval ale velký strach, že Saddám Husajn znovu použije dalekonosné rakety, jako to učinil počátkem 90. let.

* Autor působí na Mezinárodním politologickém ústavu Masarykovy univerzity v Brně. Poštovní adresa: MPÚ MU, Údolní 53, 602 00 Brno; e-mail: cejka@fss.muni.cz.

1. Volby a nová vláda v Izraeli

V Izraeli byly vyhlášeny na 28. ledna 2003 předčasné parlamentní volby, které se konaly o několik měsíců dříve před řádným termínem. Po deseti letech byla v Izraeli zrušena přímá volba premiéra, takže ve volbách disponoval každý oprávněný volič už pouze jedním hlasem. Žádné zásadní překvapení se nekonalo a vítězem se stala strana *Likud* vedená *Arielem Šaronem* (38 křesel, dříve 19). *Strana práce* spolu s ostatními formacemi podporujícími mírový proces dosáhla v letošních volbách vůbec nejhoršího výsledku v dějinách (19 křesel, dříve 26). Lze jen spekulovat o tom, zda by strana nedopadla ještě hůř, kdyby neodešla na podzim 2002 z vlády národní jednoty a jejím novým předsedou se nestal *Amram Mitzna*. Ten nedlouho po neúspěšných volbách odstoupil. Je zjevné, že na ústupky, které Strana práce pod jeho vedením nabízí a které by politiku izraelských vlád alespoň částečně přiblížily Rabinově vládě v 90. letech, nejsou dnešní Izraelci vůbec připraveni. Výrazný propad zaznamenala i další umírněná strana *Merec* (6 křesel, dříve 10) a její dlouholetý předseda *Jossi Sarid* dal k dispozici svoji funkci. Neoficiálním vítězem voleb se tak stala strana *Šinuji*. Tato strana není tolik vyhraněná v otázkách mírového procesu, jako v problematice vztahu mezi sekulárními a religiózními Izraelci. V ultraortodoxních Izraelcích (*charedim*) vidí strana *Šinuji* své ústřední oponenty. Ti naopak obviňují *Šinuji* z rozdmýchávání sekulární nenávisti proti nim a z používání obdobných stereotypů, jaké se objevují v antisemitském tisku. Co se týká náboženských stran *Mafdal*, *Judaismus šabatu a Tóry*, ty v lednových volbách nezaznamenaly ani vážný zisk, ani prohru. To však neplatí pro stranu *Šás*, která si v porovnání s předešlými volbami pohoršila (11, dříve 17). Ztráta šesti křesel je pro tuto sefardskou ultraortodoxní stranu bezpochyby bolestivá. Navíc vnímá jako potupu, že byla z postu třetí nejsilnější strany vytlačena na čtvrté místo právě stranou „ultrasekulární“.

V důsledku voleb byla sestavena výrazně nacionalistická vláda. V jejím čele je Ariel Šaron a jeho strana *Likud* má také většinu vládních křesel. Zbývá křesla si mezi sebe rozdělily protináboženská *Šinuji*, vedle ní paradoxně zasedla religiózně-sionistická *Národní náboženská strana* a také ultrapravicová koalice *Národní jednoty*. Kromě premiéra jsou ve vládě zastoupeni nacionálně-političtí „jestřábi“ jako Ariel Šaron, Avigdor Lieberman, Effi Eitam, Beny Elon, Ehud Olmert a další, díky čemuž je jednou z nejvíce pravicově vyhraněných exekutiv v izraelských dějinách.

2. Road map

V loňském roce se po dlouhé době objevil plán na znovuoživení mírového procesu. Ze spolupráce Spojených států s Evropskou unií, OSN a Ruskem (tedy čtveřice zvané „Kvartet“) byl v roce 2002 vypracován plán nazvaný „*Road map*“. Ten má vést ve třech fázích k „resuscitaci“ mírového procesu, ukončení izraelsko-palestinského násilí a vzniku Palestinského státu po boku Izraele do roku 2005. *Road map* se stala zvláště po válce v Iráku hlavním opěrným bodem americké zahraniční politiky na poli izraelsko-palestinského konfliktu. Konkrétně počítá mírový plán se třemi hlavními etapami:

První fáze měla být uskutečněna do loňského května. Během ní mělo být ukončeno násilí palestinských radikálů, provedena politická reforma v Palestinské autonomii včetně parlamentních voleb. Izraelská armáda se měla stáhnout z palestinských měst a zmrazena měla být také další výstavba židovských osad a jejich menší část evakuována.

Druhá fáze měla být uskutečněna mezi červnem a prosincem loňského roku. Počítá s vytvořením nezávislého palestinského státu, mezinárodní konferencí a vytvořením mezinárodního monitorovacího týmu implementace Road map.

Třetí fáze (odhadovaná na období 2004–2005) navrhuje druhou mezinárodní konferenci, vytvoření permanentního statusu, dohodu o ukončení izraelsko-palestinského konfliktu, konečnou dohodu o vzájemných hranicích, vyřešení otázek Jeruzaléma, palestinských uprchlíků, židovských osad a uzavření mírových smluv arabských států s Izraelem.³

Zvláště z dnešního pohledu je vidět, že se jedná o značně ambiciózní plán, jehož časový harmonogram není možné dodržet. Nesmírně komplikované otázky okolo židovských osad, statusu Jeruzaléma, návratu palestinských uprchlíků a jiné, které se nepodařilo vyřešit během mnoha desetiletí, mohou být stěžejí rozuzleny během dvou až tří let. Na druhou stranu se po dlouhé době jedná o nějaký konzistentnější diplomatický pokus o zastavení kolotoče násilí. Navíc zvláště participace Spojených států na něm může obě strany sporu přinutit k větší aktivitě. Evropská unie, Rusko i Spojené národy sice mají na Blízkém východě své slovo, to však dnes stěžejí může vyvážit zdejší roli USA.

V souvislosti s Road map se oficiálně konalo 4. června 2003 *setkání vysokých blízkovýchodních představitelů v Akabě*, kterého se zúčastnil i americký prezident Bush. Zúčastnili se ho izraelský premiér *Ariel Šaron*, nový palestinský premiér *Mahmúd Abbás* (zvaný též *Abú Mázín*) a jordánský král *Abdalláh II. Jásir Arafát*, který prakticky celý rok strávil obklíčen ve svém sídle v Ramalláhu, na schůzku pozván nebyl. To bylo také výrazem změny v přístupu mezinárodního společenství k Arafatově osobě, směřující k jeho marginalizaci.

Ve skutečnosti však ani jedna ze stran konfliktu Road map příliš vážně nevzala. V Palestinské autonomii strávil vůbec první palestinský premiér většinu svého krátkého funkčního období v mocenském boji s Jásirem Arafatem, který se odmítal vzdát svého dominantního postavení v Palestinské autonomii. V důsledku těchto neshod a také proto, že příměří vyhlášené na konci června Hamásem se zhroutilo, premiér Abbás nakonec odstoupil a byl vystřídán *Ahmadem Kurájou*.

Izraelci rovněž pokračovali v tvrdých odvetách na palestinských územích, a nedošlo ani k evakuaci mírovým plánem požadovaných osad. Jen pouhých šest dnů po jednáních v Akabě a vzápětí po rozhovorech poté, co zkrachovaly rozhovory Abbáse s palestinským islamistickým hnutím Hamás⁴, sáhl Izrael k likvidaci jednoho z vedoucích činitelů Hamásu – *Abdala Azíze Al-Rantísiho*. Útok vrtulníkem však Rantísiho nejen že neusmrtil, ale navíc zahynuli palestínští civilisté v jeho blízkosti. Přestože byl Rantísi zřejmě zodpovědný za mnoho izraelských životů, v kontextu diplomatických jednání byla celá akce načasována velmi nevhodně.⁵ Odpověď Hamásu byla jako vždy rychlá a krvavá. Jen o den později zaútočil v odplátě sebevražedný atentátník z militantního křídla Hamásu na linkový autobus v Jeruzalémě. Výsledek útoku byl děsivý – 17 mrtvých a kolem stovky zraněných.

3. USA a izraelská politika po válce proti Iráku

Zajímavé je sledovat i vztahy USA vůči Izraeli či konkrétněji vůči osobě a politice izraelského premiéra Ariela „Arika“ Šarona. Zatímco před válkou v Iráku velmi obratnému izraelskému politikovi občasné americké výtky příliš komplikací nezpůsobily, je po válce v Iráku situace

poněkud odlišná. Spojené státy, které se více mohou soustředit na izraelsko-palestinský konflikt, jsou znepokojeny izraelskými osadnickými aktivitami na palestinských územích a výstavbou ochranné bariéry okolo Západního břehu (o té viz níže).

Protežování osadnické politiky současnou izraelskou vládou není nikterak překvapivé, neboť sám premiér patřil značnou část života k jejím hlavním stoupcům, ochráncům a propagátorům. Také v jeho kabinetu nikoliv náhodou zasedá *Národní náboženská strana* izraelských osadníků a její předseda Efrajim „Efi“ Eitam zastává pro osady velmi důležitou funkci ministra výstavby. Třicátá izraelská vláda je zároveň svým složením jednou z nejnacionalističtější zaměřených exekutiv v izraelské historii vůbec. Její ministři jako zmíněný Eitam, Avigdor Lieberman, Benjamin „Benny“ Elon a další jsou izraelskými politology řazeni do tábora radikální pravice.⁶ Izraelskou politiku osadnictví na Palestinských územích po roce 1967 (podrobně se jí věnuji ve své knize „Judaismus, politika a Stát Izrael“⁷) posuzuje mezinárodní společenství včetně současné americké administrativy jako velmi kontroverzní. Nejen že je v rozporu s mezinárodními úmluvami či výrazně komplikuje život Palestinců. Osady generují takové napětí, že dokonce ani z izraelského pohledu nepřispívají k většímu bezpečí. To ostatně vystihl velmi dobře významný izraelský generál Chajim Bar-Lev: „Židovské osady v obydlených částech Judeje a Samaří nejen že naši bezpečnost nezvyšují; jsou s ní dokonce v rozporu.“ (Kolektiv autorů 2001a)

Na další rozvíjení osadnických aktivit pod záminkou „přirozeného rozvoje osad“ jsou v současné době Spojené státy velmi citlivé. Mluvčí amerického ministerstva zahraničí Boucher se nechal slyšet, že: „USA trvají na tom, že zmrazení výstavby osad je součástí „Road map“ a rovněž trvají na závazcích stran v těchto ohledech“.⁸

4. Bariéra

Jedním z nejdiskutovanějších problémů, který bývá po válce v Iráku v souvislosti se vztahy mezi Izraelci a Palestinci zmiňován, je výstavba tzv. bezpečnostní zdi⁹, která by od sebe fyzicky oddělila Izrael a Západní břeh. Podobně tomu je např. už v případě pásma Gazy. Jakkoliv se může z pohledu Středoevropana zdát použití zdi jako prostředku oddělujícího dvě národnostní komunity problematické, neznamená to, že by se na podobné řešení muselo v případě izraelsko-palestinského konfliktu nahlížet „středoevropskou“ optikou. Zeď, jejímž hlavním účelem by bylo zabránit průniku palestinských teroristů do Izraele, by určitě přivítalo mnoho Izraelců. Nevoli nevyvolal návrh zpočátku ani na palestinské straně, neboť zdejší obyvatelé se domnívali, že by zeď mohla v budoucnu sloužit jako vymezení hranice samostatného Palestinského státu. Projekt bezpečnostní zdi se stal programem i umírněnějších politických uskupení v březnových parlamentních volbách v Izraeli.¹⁰ Paradoxně začali proti zamýšlené zdi protestovat izraelští osadníci, kteří se obávali, že by zůstali na „špatné straně“, odříznuti od Izraele.

Šaronova vláda však výstavbu zdi nepojala v duchu „zelené linie“ (tedy hranice Západního břehu po Šestidenní válce v roce 1967). V mnoha místech výrazně přesáhla za tuto linii právě proto, aby k izraelskému území mohly být *de facto* anektovány některé osady.¹¹

S vůlí Izraele připojit některé osady se dalo realisticky počítat. Zarážející však je, že kromě těchto židovských osad bude k izraelskému území prakticky připojeno i množství palestinských vesnic, přestože by řadu z nich mohla zeď i s ohledem na osady „obejít“. Konkrétně se

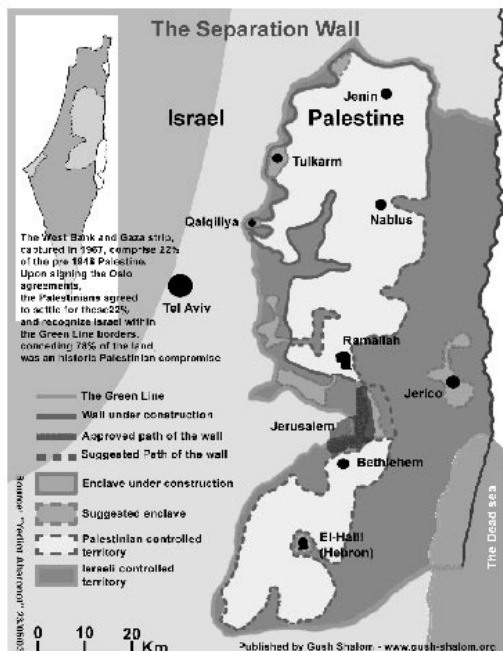
jedná o 13 obcí s téměř 12 000 obyvateli.¹² Důsledkem výstavby zdi je však i skutečnost, že některé palestinské komunity budou sice bariérou fyzicky odděleny od Izraele, ale jejich půda a vodní zdroje zůstanou na izraelském území.

Ponechání palestinských obcí na izraelském území nemá zjevně bezpečnostní charakter, spíše naopak. Jejich fyzické oddělení od palestinských území, půdy a komunit může v budoucnu vyvolat další kolotoč problémů a násilí.

Proti projektu zdi se v současné podobě postavili nejen západní spojenci Izraele, ale také některá sdružení v Izraeli samotném. Tam problematiku zdi zkoumá nejpodrobněji organizace B'Tselem.¹³ Podle jejích průzkumů ovlivní stavba zdi v současné podobě negativně životy 200 000 Palestinců. Například velké město Kalkilija s téměř 40 000 obyvateli se stane po jejím dokončení jednou velkou ohraničenou enklávou, do níž bude přístup skrze jediný izraelský vojensky strážný přechod (tzv. „check-point“).¹⁴

Dobře koncipovaná zeď, plot či jiná fyzická bariéra, respektující alespoň z větší části hranice z roku 1967 může skutečně zvýšit bezpečí mnoha Izraelců, kteří tak budou lépe chráněni proti průniku teroristů. Do jisté míry může pomoci i Palestincům, kteří získají hranice budoucího státu. Zeď v podobě prosazované Šaronovým kabinetem však může v budoucnu přinést jen další komplikace. Toho si jsou Američané dobře vědomi, a proto vyvíjejí tlak na Šarona, aby změnil plány, dokud je čas. Sám prezident Bush na adresu ochranné bariéry řekl, že „...bude velmi těžké vytvořit důvěru mezi Palestinci a Izraelci, pokud se skrze Západní břeh bude klikatit zeď.“ (Corera 2003) V médiích se dokonce objevily zprávy, že pokud nebude trasa bezpečnostního plotu pozměněna, zvažují USA opatření, která by mohla vést k omezení velmi štedré americké ekonomické pomoci Izraeli. (BBC News 5. 8. 2003 a Mason 2003)

Mapa průběhu fyzické bariéry na Západním břehu

5. Ženevská mírová iniciativa, polárníci a Šaronův plán

Na sklonku roku zorganizovali opoziční izraelští a palestínští politici bez pověření svých vlád v Ženevě *alternativní mírová jednání*. Jejich hlavními protagonisty byli *Jossi Bejlin* a *Jásir Abed Rabbo*, tedy postavy spjaté s mírovým procesem 90. let.¹⁵

Podle Ženevské dohody se budoucí Palestinský stát má rozkládat na 98 % Západního břehu a Gazy, v arabských částech východního Jeruzaléma včetně Chrámové hory, přičemž Zeď nářků by zůstala pod správou Izraele. Palestínští uprchlíci by měli až na výjimky právo vrátit se pouze do Palestinského státu, nikoliv do Izraele. Dohoda také navrhuje, aby hranice mezi oběma státy v počátečním období zajišťovaly mnohonárodnostní síly.¹⁶

Dohodě, jak se dalo předpokládat, se nepodařilo získat oficiální podporu svých vlád. Daleko tvrději než na straně palestinské byla odmítnuta izraelskou Šaronovou administrativou. Americký ministr zahraničí Colin Powell se však s jejími autory setkal, neboť jak sám řekl, „přestože preferuje Road map, zajímají ho všechny podnětné návrhy na řešení blízkovýchodního konfliktu.“ (BBC News 6. 12. 2003) Podobný symbolický význam jako Ženevská dohoda měla i myšlenka zorganizování společné izraelsko-palestinské polární výpravy, nazvané symbolicky „*Breaking the Ice*“. Ta vyrazila do Antarktidy na konci prosince 2003.¹⁷

Premiér Šaron na konci roku naopak pohrozil, že „pokud nedojde do několika měsíců k ukončení násilností z palestinské strany“, uplatní tzv. *Rozděľující plán*.¹⁸ V jeho důsledku Izrael jednostranně určí vzájemné hranice a bude nakládat s židovskými osadami bez ohledu na palestinskou stranu. Poslední den loňského roku potvrdila izraelská vláda svůj kurs oznámením, že hodlá zdvojnásobit počet židovských osad na Golanských výšinách. (BBC News 31. 12. 2003)

Rok 2003 přinesl na rozdíl od let předešlých některé nové mírové iniciativy. Ty však nejsou naplňovány a ani prognózy v tomto ohledu do budoucna nejsou příliš optimistické. Ukazuje se, že oblast izraelsko-palestinského konfliktu příliš nezklidnila ani porážka režimu Saddáma Husajna. I když byla jeho vnější hrozba v posledních letech zřejmě přeceňována, nelze upřít jeho svržení alespoň výrazný psychologický efekt.

Mechanismus eskalace konfliktu se v loňském roce rovněž výrazně nezměnil (izraelské „odvety“ v reakci na palestinské atentáty a naopak palestinské atentáty jako reakce na „preventivní“ protiteroristické akce). Jistá několikátýdenní či i několikaměsíční období zdánlivého klidu bývají vždy přerušena novým kolotočem násilí.

Jak v Izraeli, tak v Palestinské autonomii je hlavní politické vedení stále v rukou starší generace politiků hluboce zatížených děním v minulosti a vzájemnými osobními antipatiemi. Nejlépe to ilustruje tradiční zášť mezi Arielem Šaronem a Jásirem Arafatem. Bude zde ale stále precedent roku 1979, kdy pravicová (či přesněji nacionálně-náboženská) vláda Menachema Begina podepsala historickou mírovou smlouvu s Egyptem. Izrael v ní přistoupil na stažení z okupovaného Sinaje a likvidaci tamních židovských osad. Je však také třeba mít na paměti, že i v té době sehrála klíčovou úlohu americká diplomacie. Ta je i dnes nejsilnějším vnějším faktorem schopným posunout zdejší dění pozitivním směrem. Ve Spojených státech však začíná předvolební prezidentský boj a američtí politici v čele s prezidentem se budou v první řadě zaměřovat na vnitropolitickou scénu či na komplikace v Iráku, než na izraelsko-palestinský konflikt.

Poznámky:

1. Údaje podle organizace B'Tselem (www.btselem.org). Zahrnuje období od 29. září 2000 do 24. ledna 2004.
2. Číslo palestinských obětí je tak vysoké, protože izraelské odvety nezřídka místo skutečných viníků teroru zasáhly i nevinné lidi.
3. Pramen: internetové zpravodajství BBC World; např. Plett 2003. Kompletní znění „Road map“ najdete např. na stránce http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/2989783.stm
4. Vztahy Arafatovy OOP a Hamásu byly většinou spíše problematické. OOP je v podstatě sekulární nacionalistická organizace konkurující teokratickému Hamásu. Hnutí Hamás je vedeno nekompromisními islamisty usilujícími o palestinskou teokracii.
5. Nehledě na kontroverznost podobných akcí, kdy sice zahyne zločinec, ale je spolu s ním usmrceno několik náhodných lidí, kteří se shodou okolností pohybují v jeho okolí. V tomto případě navíc nejen že zločinec nezahynul, ale byli usmrceni pouze civilisté. Za tuto metodu tzv. „cílených zabití“ byl Izrael nejdnou kritizován USA i dalšími západními státy a rovněž domácími organizacemi.
6. K osadám viz také odkazy na stránkách <http://chunky.webpark.cz/israel.html>
7. Umírnění politikové jako Avraham Burg či Jossi Sarid kritizovali Eitamovo jmenování ministrem a předseda opozičního Merecu Jossi Sarid dokonce označil koalici posílenou o nové ministry za „mesianistickou vládu šilenců“. Pramen: Alon 2002. Viz také Leibovich-Dar 2002 a Susser 2002.
8. Srov. např. BBC News 31. 7. 2003.
9. Na většině úseků by se nejednalo o zeď v pravém slova smyslu. Vysoká betonová zeď s pozorovacími a palebnými věžemi je jen kratší součástí bariéry. Ostatní úseky jsou tvořeny plotem s elektronickými čidly (a na některých místech také hlubokým příkopem).
10. O zdi často mluvil tehdejší předseda Strany práce Amram Mitzna a zeď byla také součástí oficiálního programu strany (viz <http://www.avoda.org.il/>).
11. Např. osady Alfe Menaše (5000 obyvatel), *Oranit* (5100), *Ša'are Tikva* (3500), *Elkana* (3000), *Zufin* (900) a některé další. Pramen: Lein 2003.
12. Mezi největší z nich patří městečka *Bart'a a-Šarkija* (3200 obyvatel), *Nazlat 'Issa* (2300) a *Baka a'Šarkija* (3700) Pramen: tamtéž.
13. Izraelské informační centrum zabývající se lidskými právy na okupovaných územích, viz publikace Lein 2003.
14. Viz také Šafaříková 2003.
15. V září 2002 vypracovali obdobnou dohodu Ami Ajalon, bývalý šéf izraelské domácí tajné služby a admirál v.v. a Sari Nussejbe, rektor univerzity Al Kuds v Jeruzalémě. Tento návrh, nazývaný „Hlas lidu“, od té doby podepsalo několik desítek tisíc lidí na izraelské i palestinské straně.
16. Ženevské dohodě se mj. detailně věnuje politolog Pavel Barša (2003). Viz také Leyne 2003.
17. Viz <http://www.breaking-the-ice.de>
18. Viz http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/3334615.stm

Literatura:

- Alon, G. 2002. Three new hardline ministers, including hawkish Eitam, Ha'aretz 8. 4. 2002.
- Arian, A. 1998. *The Second Republic – Politics in Israel*, Chatham House Publishers, Inc., New Jersey.
- Barša, P. 2003. *Zachraňme sionismus*, Lidové noviny, 8. 11. 2003.
- BBC News 31. 12. 2003. *Israel announces Golan expansion*.
- BBC News 31. 7. 2003. *US warns Israel on settlements*.
- BBC News 5. 8. 2003. *US „threat“ over Israeli fence*.
- BBC News 6. 12. 2003. *US sticks to ‚roadmap‘ peace plan*.

- Čejka, M. 2003. *Izrael a Palestina v roce 2002 a izraelské parlamentní volby 28. ledna 2003*, Politologický časopis, X, č. 1, s. 3–21.
- Čejka, M. 2003. *Jak dopadnou volby v Izraeli?*, Globalpolitics, ročník II, č. 1 (www.globalpolitics.cz).
- Čejka, M. 2003. *Judaismus, politika a Stát Izrael*, Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Brno.
- Čejka, M., Nedorostková, D. 2002. *Izrael a palestinská území po 11. září 2001*, Politologický časopis, IX, č. 1, s. 3–28.
- Corera, G. 2003. *Sharon and Bush fence over roadmap*, BBC News 29. 7. 2003.
- Dowty, A. 1998. *The Jewish State – A Century Later*, University of California Press, Berkeley.
- Gilbert, M. 2002. *Izrael: Dějiny*, BB art, Praha.
- Hazan, R.; Maor, M. 2000. *Parties, Elections and Cleavages – Israel in Comparative and Theoretical Perspective*, Frank Cass Publishers, London.
- Introvigne, M. 2003. *Hamás – Islámský terorismus ve Svaté zemi*, Vyšehrad, Praha.
- Keppel, G. 1996. *Boží pomsta – křesťané, židé a muslimové znovu dobývají svět*, Atlantis, Brno.
- Kolektiv autorů 2001a. *100 years of Palestinian history – A 20th Century Chronology*, Passia, Jerusalem.
- Kolektiv autorů 2001b. *Encyklopedie – světový terorismus*, Svojtka&Co., Praha.
- Kropáček, L. 2002. *Islám a Západ – Historická paměť a současná krize*, Vyšehrad, Praha.
- Krupp, M. 1999. *Sionismus a Stát Izrael*, Vyšehrad, Praha.
- Leibovich-Dar, S. 2002. *Shadow Man*, Ha'arets Magazine 12. 7. 2002.
- Lein, Y. 2003. *Behind the Barrier*, B'Tselem, Jerusalem.
- Leyne, J. 2003. *Geneve Accord Steals Limelight*, BBC News 6. 12. 2003.
- Mason, B. 2003. *US considers cutting Israel loan*, BBC News 6. 8. 2003.
- Mendel, M. 2000. *Náboženství v boji o Palestinu*, Atlantis, Brno.
- Plett, B. 2003. *Gearing up for the „Road map“*, BBC News 7. 4. 2003.
- Šafaříková, K. 2003. *Země protatá zdí*, Respekt č. 32, 4. – 10. 8. 2003.
- Said, E. W. 2001. *The End of the Peace Process*, Vintage Books, New York.
- Smith, Ch. D. 2001. *Palestine and the Arab-Israeli Conflict: A History with Documents*, Bedford/St. Martin's, Boston.
- Sprinzak, E. 1999. *Brother against Brother – Violence and Extremism in Israeli Politics*, The Free Press, New-York.
- Susser, L. 2002. *What Kind of Jewish State?*, The Jerusalem Report 12. 8. 2002.